

Голові спеціалізованої
вченої ради ДФ 20 051.132
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
доктору мистецтвознавства, професору
Фабриці-Процькій Ользі Романівні

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу
Боднара Дениса Ігоровича
«Українська фортепіанна музика ХХ – початку ХХІ століть
у контексті культурної зустрічі окциденту та орієнту»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань
02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 Музичне мистецтво

Актуальність теми дослідження. Динаміка глобалізаційних процесів сучасності позначається на проблемі взаємодії культур Сходу і Заходу, які в системі художнього світобачення українського музичного мистецтва ХХ – початку ХХІ століть постають не як чужорідні, ворожі сили, а як протилежні полюси єдиного Цілого, «між якими вібрує життя» (Г. Гессе), як гармонійне поєднання різних модусів, способів пізнання і буття Людини у Світі. Розвиваючись у контексті глобального сприйняття світу, українська музика останніх десятиліть збагачується унікальними зразками художнього синтезу Логосу і Дао – виразників іманентних універсальній людській природі західного і східного способів мислення, а відтак – необхідної основи діалогічної взаємодії різних національних культур. Типові стилістичні моделі взаємодії культур у семантичному полі музики досліджуються в дисертації Д. Боднара крізь призму авторської концепції «культурної зустрічі окциденту та орієнту».

Головні тенденції проявів культурної зустрічі інонаціональних світів у художньому просторі твору мистецтва з особливою наочністю відобразилися в українській фортепіанній музиці ХХ – початку ХХІ століття. Універсалізм і необмежені виражальні можливості інструменту дозволили втілити в експресивно-мовних параметрах європейського музичного твору як світоглядні

концепти орієнту, так і найтонші психологічні прояви національно-ідентичних рис української ментальності, відкритої у своїй кордоцентричності не тільки до глибокого пізнання образу «Іншого», а й до нового бачення «Себе» та власних мистецьких позицій в умовах глобальної уніфікації звукового універсуму. Заданий онтологічний ракурс дослідження надає особливої актуальності дисертації Д. Боднара, мета якої – обґрунтувати концепцію культурної зустрічі окциденту та орієнту в українській фортепіанній музиці ХХ – початку ХХІ ст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження відповідає науковій темі кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва Навчально-наукового інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Музичне мистецтво в історико-культурній еволюції композиторської творчості та виконавства» (державний реєстраційний номер 0125U000103).

Обґрунтованість наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Об'єктивність дослідження забезпечується потужним методологічним підґрунтям із залученням багатопланового міждисциплінарного наукового апарату й розбудованої категоріальної системи. У роботі використано низку методів – теоретичний, джерелознавчо-пошуковий, історико-філософський та системний, моделювання, типологічний, компаративно-культурологічний, музично-історичний, музикознавчо-аналітичний. Відзначимо ґрунтовну теоретичну базу дослідження, що включає праці з теоретичних проблем цивілізації, глобалізації, ментальності та ідентичності, культури і міжкультурної комунікації; питань естетики, семіотики та семантики у культурі; орієнтальні студії; дослідження української ментальності та ідентичності, у т. ч. в музиці; стильових та інших процесів у світовій та українській музиці, історії фортепіанного мистецтва і творчості окремих композиторів. Сформований теоретико-методологічний фундамент дозволив авторові всебічно охопити предмет дослідження і вибудувати цілісну концепцію культурної зустрічі окциденту та орієнту, довівши її ефективність як аналітичного інструментарію у дослідженні проявів міжкультурної комунікації в українській фортепіанній музиці ХХ – початку ХХІ століть.

Наукова новизна результатів дослідження. Усі положення наукової новизни дисертації Д. Боднара забезпечується вагомим теоретико-методологічним підґрунтям. У роботі автором вперше концептуально осмислено феномен культурної зустрічі окциденту та орієнту як здійснений результат діалогу культур, обґрунтовано семантико-стилістичні моделі проявів культурної зустрічі Заходу і Сходу в українській фортепіанній музиці XX – початку XXI століть – орієнтально-образну, арабесково-сецесійну та рефлексивно-медитативну; укладено типологію арабесковості та медитативності в українській фортепіанній музиці вказаного періоду; здійснено періодизацію культурної зустрічі окциденту та орієнту в українській фортепіанній музиці XX – початку XXI століть. Також у дисертації було уточнено та набули подальшого розвитку низка положень, пов’язаних з розуміння впливу колективної ментальності та ідентичності Заходу та Сходу на семантико-стилістичне навантаження музичного мистецтва, експлікацією понять «окцидент» та «орієнт» в українському музикознавчому дискурсі.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Теоретичне значення дослідження полягає у можливості використання його матеріалів у подальших дослідженнях проблеми взаємовпливів культурних традицій Заходу і Сходу та її проєкцій в історії української фортепіанної музики. Практичне значення дисертації полягає у можливості застосування музикантами-виконавцями основних концептуальних позицій та матеріалів музикознавчих аналізів у процесі виконання фортепіанних творів, розглянутих у дослідженні, а також використання матеріалів у навчальних курсах з історії української музики, історії української фортепіанної музики, філософії музики та інших у музичних закладах вищої освіти.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація має таку структуру: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (451 позиція), додатки. Загальний обсяг дисертації становить 276 сторінок, з них основного тексту – 188 сторінок, додатків – 43 сторінки.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження та її актуальність, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, окреслено методологічну, теоретичну та джерельну базу, наукову новизну та практичне значення дослідження, подано відомості про апробацію, публікації, структуру й обсяг дисертації.

Перший розділ присвячено обґрунтуванню теоретико-методологічних засад концепції культурної зустрічі окциденту та орієнту в українській фортепіанній проєкції, окреслено історіографію проблематики з послідовним інтегруванням у науковий апарат дисертації ідей і положень щодо феномену орієнталізму, його втілення в музичному універсумі у контексті імагологічного підходу, низки концепцій філософського, культурологічного, літературного та інших напрямків, а також основоположних ідей музикознавчих концепцій діалогічності О. Самойленко, рефлексивної свідомості Л. Шаповалової, відображення національної ментальності в музиці В. Драганчук-Кашаюк та ін. (підрозділ 1.1.). У процесі аналізу понятійно-категоріального апарату дослідження сформовано систему його базових елементів із включенням концептів «Іншого» як репрезентанта імагології, конвергенції культур, глобалізації, національної ідентичності та ментальності як феномену культури в аспекті компаративу Заходу і Сходу, що дало розуміння семантики концепту «культурна зустріч» в екстраполяції на українську музично-ментальну картину як одну зі складових спільного європейського музичного мислення (підрозділ 1.2.). Підсумовує послідовно розгорнутий науковий дискурс першого розділу запропонована автором дефініція феномену «культурної зустрічі», «сутність якого полягає у взаємопроникненні характерних ментальних і семантико-стилістичних рис «Іншого» і «Свого» на міжкультурному – міжцивілізаційному рівнях, при цьому фактор результативності відрізняє цей феномен від діалогу» (с. 83). Результатом осмислення сутності українського орієнталізму в його музичній версії стало обґрунтування трьох моделей культурної зустрічі окциденту та орієнту в українській фортепіанній музиці – орієнтально-образної, арабесково-сецесійної та рефлексивно-медитативної (підрозділ 1.3.).

Другий і третій розділи дисертації є аналітичними, де увагу зосереджено на цілісному аналізі значної кількості фортепіанних творів українських композиторів XX – початку XXI століття, які розглянуто у ретроспективному контексті творчості європейських мистців різних генерацій і національних шкіл, представлених композиціями, що несуть відбиток «культурної зустрічі» окциденту та орієнту у вигляді проникнення в європейську академічну традицію орієнтального типу мислення. У ході аналітичних студій процесів трансформації орієнту в українській культурі автор вирізняє тенденції екзотизування, арабесковості, рефлексивності та/або медитативності як маркери подальшого визначення трьох основних семантико-стилістичних моделей культурної зустрічі в українській фортепіанній музиці (с. 91). Це дозволило автору вибудувати цілу панораму «культурних зустрічей» в українській фортепіанній проєкції – від знакових прикладів опосередкування східної образності у фортепіанній спадщині С. Борткевича, В. П. Задерацького, М. Скорика (підрозділ 2.2.), вишукано-візерункових у творах М. Лисенка і споглядально-мрійливих у циклах В. Барвинського втілень арабескової сецесійності з її етнічним варіантом «гуцульської сецесії» у п'єсах С. Людкевича, Н. Нижанківського, мініатюрах М. Колеси (підрозділ 2.3.) – до відтворення рефлексивно-медитативних моделей з характерною сонорністю, домінуванням фонічного мислення в «тихій» музиці В. Сильвестрова, опусах Л. Дичко, І. Карабиця, Л. Грабовського (підрозділ 3.2.), а також прикладів синкретизму окреслених семантико-стилістичних моделей у творчості О. Козаренка (підрозділ 3.3.).

Висновки дисертації Д. Боднара узагальнюють результати дослідження, вони відповідають поставленим у роботі меті та завданням. Список використаних джерел є репрезентативним і відображає рівень опрацювання здобувачем актуальної наукової літератури з досліджуваної теми. Оформлення списку відповідає вимогам Національного стандарту України 8302:2015. Окремо варто відмітити ґрунтовні додатки з нотними прикладами, які суттєво унаочнюють положення аналітичної частини роботи. Дисертація є завершеною науковою працею, містить результати власних досліджень автора.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій у наукових публікаціях. За темою дисертації здобувачем опубліковано 8 наукових праць, з них 3 статті у виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»), 1 стаття в зарубіжному науковому фаховому виданні, 4 публікації в інших наукових виданнях та збірниках матеріалів конференцій. Наукові праці, які опубліковані за темою дисертації, містять науково обґрунтовані результати відповідно до поставлених у роботі завдань та характеризуються аргументованістю й логічністю викладу.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності. У дисертаційній роботі Д. Боднара порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, фальсифікацій та текстових запозичень без посилань) не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертацію Д. Боднара, вважаємо за потрібне висловити окремі зауваження та поставити питання.

1. У тексті дисертації простежується взаємозамінність та водночас вибірковість застосування понять «екзотизм» та «орієнталізм», значення яких розкривається переважно в контексті викладення аналітичного матеріалу. Варто було б уточнити, якими стилістичними маркерами екзотизму та орієнталізму, зокрема, на рівні музично-мовних засобів виразності керувався автор в процесі музикознавчого аналізу представлених у дисертації творів світового фортепіанного репертуару?

2. Обґрунтовуючи концептуальні підходи до трактування орієнтального Імаго в музичному мистецтві, автор, спираючись на літературні імагологічні дослідження, цілком слушно звертається до категорії мовлення як до основного способу комунікативної взаємодії та дійсного пізнання образу «Іншого» в процесі музичної інтерпретації. На думку автора, «у випадку музичного мистецтва таких мовлень є два – музичне у самих творах і вербальне в їхніх музикознавчих осмисленнях» (с. 54). Тож як співвідноситься позиція автора з сучасними музикознавчими уявленнями про множинність мовленнєвих іпостасей музичного твору відповідно до специфіки творчої діяльності

композиторів, виконавців і слухачів? Адже саме множинність мовленнєвого потенціалу «відкритого твору» музичного мистецтва є однією з необхідних умов реалізації, як, зрештою, й кінцевої результативності культурної зустрічі окциденту та орієнту в діалогічному просторі музичного мистецтва.

Висловлені зауваження не впливають на загальне позитивне враження від дисертації Д. Боднара, яка виконана на високому науковому рівні та має вагоме теоретичне і практичне значення для розвитку українського музикознавства.

Висновок. Дисертація Боднара Дениса Ігоровича на тему «Українська фортепіанна музика XX – початку XXI століть у контексті культурної зустрічі окциденту та орієнту», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 Музичне мистецтво, є самостійним завершеним науковим дослідженням, яке відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами), та вимогам, встановленим наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами), не містить ознак порушення академічної доброчесності, що дає підстави для присудження Д. І. Боднару ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Рецензент:

кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри музичної україністики
та народно-інструментального мистецтва
Навчально-наукового інституту мистецтв
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Лариса ОПАРИК